

Raadsels rond een Millingse weduwe en haar gebroken gezin

Mucronia Marcia en haar dierbaren in nieuwe belichting

Er is in ons jaarboek al vaker over geschreven: de eerste Millingse mensen die wij, na zeker 17 eeuwen, nog met name kennen – een (in de titel genoemde) treurende weduwe en haar gestorven man en kinderen. In jaargang 1997 waren de bladzijden 13 tot en met 22 gewijd aan de wijsteen met hun namen, die in de oude kerk zat ingemetseld en in 1837 aan het Rijkmuseum van Oudheden in Leiden werd verkocht (een lot dat méér oudheden uit ons dorp heeft getroffen!).

De afgelopen jaren werd in de volksmond één persoon op deze steen het meest bekend: Rufia Materna, waarnaar onze toen nagebouwde *liburna* werd genoemd. In de tijd dat dat gebeurde, kregen we in het dorp ook een mooie kopie van de wijsteen, die op het moment dat ik dit schrijf nog aan een trieste omzwerving bezig is (eerder zou het plein vóór het oude gemeentehuis, de eerste standplaats, eveneens met deze naam worden gesierd...). Aan de treurende moeder Mucronia Marcia en haar overleden dierbaren was ook nog een geïllustreerde bijdrage gewijd in het jaarboek van 2013/14 (blz. 117-119).

Nu werd dit alles gedaan en geschreven vanuit wat we soms noemen ‘de wetenschap van tóen’: met in ons achterhoofd de verklaring die we op dat moment nog gaven aan de toch wel wat ingewikkelde tekst op de wijsteen. Met name de titel “aan de Godin en Vrouwe”, die – dachten we – werd gegeven aan de dochter van de weduwe die de steen wijdde, speelde ons parten. Er leek geen andere oplossing te zijn dan dat

moeder Mucronia Marcia haar gestorven dochter zó ‘verafgoodde’, dat ze letterlijk een godin van haar maakte, een oplossing die werd aangedragen door conservator Piet Stuart in een 1986 verschenen catalogus van zijn Leidse Museum. Het sloeg aan, want het leek goed te passen in bepaalde Germaanse gebruiken, die sommige jonge vrouwen ook al bij leven iets ‘goddelijks’: een taak als priesteres toeschreven.... Aan vader en zoon Rufius Similis werden verder weinig woorden verspild. Ze moesten, dacht men, iets met het Romeinse leger te maken hebben gehad.

De zaak leek afgedaan; het Millingse monumentje ter ere van ‘priesteres’ Rufia kwam in de toeristenfolders en op de webpagina’s, maar kreeg later géén plaats in het samenvattende boek van Paul van der Heijden, *Grens van het Romeinse Rijk, de limes in Gelderland*, dat in 2016 verscheen. Totdat enkele jaren later de “Nationale Romeinenweek” wat extra aandacht besteedde aan de soms best verrassend belangrijke plaats van “de vrouw” in die vroege tijden, en professor Emily Hemelrijk (universiteit van Amsterdam) erop wees, dat onze Millingse wijsteen, hoe ingewikkeld ook, het best kan worden begrepen als *aandenken en huldeblijk* van een welgestelde weduwe aan haar al overleden dierbaren. De steen opent dan met ‘n alleen als “Godin en Meesteres” en zónder eigen naam aangeduide figuur, waarin de schrijfster “Bona Dea, de Goede Godin” vermoedt, die ook elders wel met een wijaltaar en een heilig woud werd geëerd. Er komt dus géén priesteres aan te pas en zeker geen nieuwbakken godin, al kan op de achtergrond (bij de weduwe) best de gedachte hebben meegespeeld, dat door deze wijding ook dochter Rufia een beetje deelde in de goddelijke eer... (mocht in die eeuwen ook de keizerlijke familie zich niet als ‘goddelijk’ [laten] betitelen?). Al met al kunnen we dankbaar zijn voor deze nieuwe uitleg, die niet alleen waarschijnlijker klinkt, maar in zijn menselijkheid toch ook wél zo vertrouwd en ontroerend is. Kortom: een waardevol bezit, dit document uit een ver achter ons liggend verleden! Om met de eerder genoemde Paul van der Heijden (e-mail 10 juli 2019) te spreken: “De steen blijft heel bijzonder (...): een in steen gebeitelde echo van een Romeinse elite op het Romeins-Bataafse platteland met een extreem familiedrama. Stenen als deze zijn zeldzaam: sowieso in het Romeinse rijk, maar al helemaal in de Lage landen”.

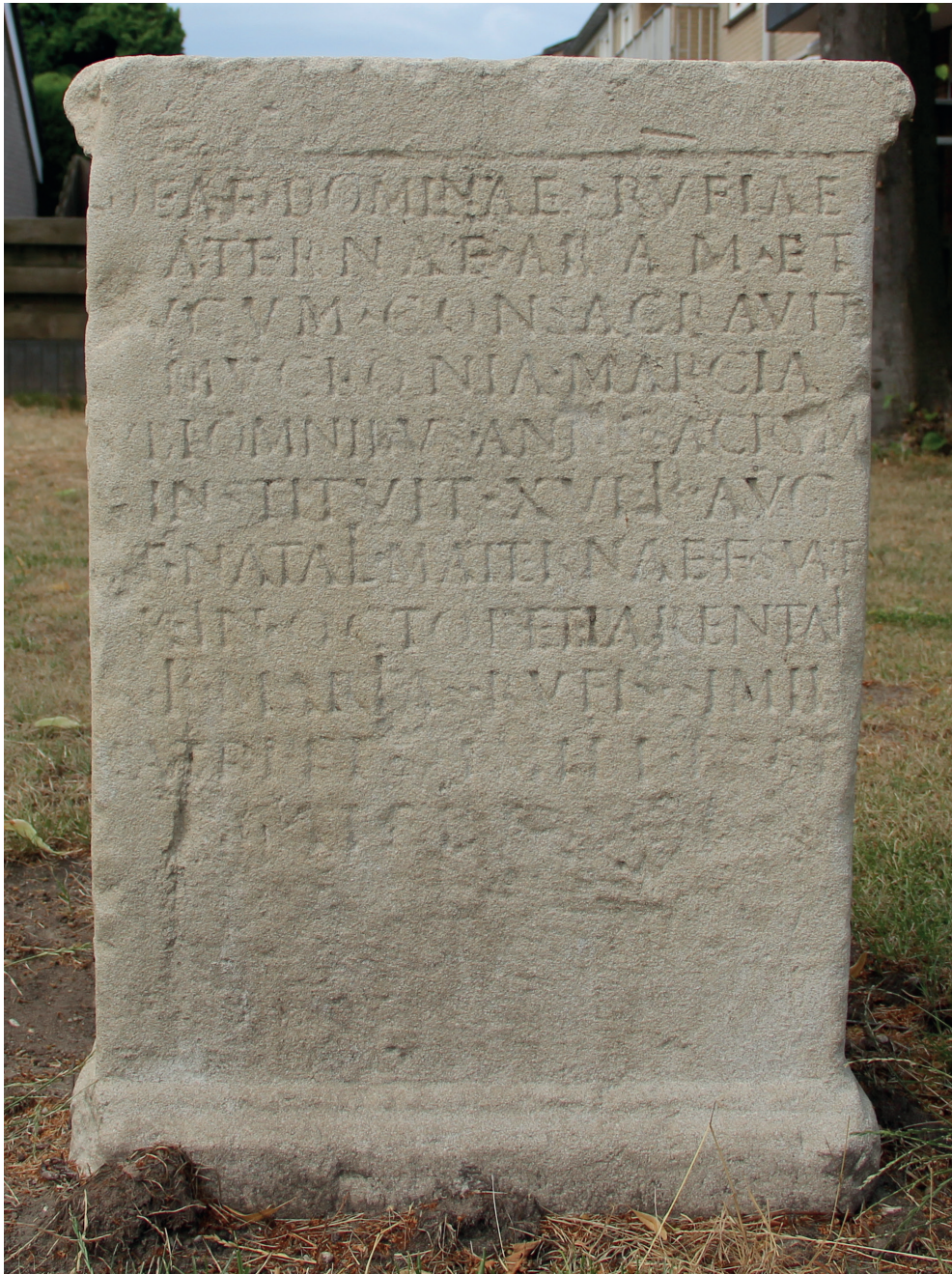
Hierna geef ik, zo letterlijk mogelijk (de halfhoge punten in de oorspronkelijke tekst zijn vervangen door de spaties die ermee bedoeld zijn), de Latijnse tekst in het Nederlands weer, met in *cursief* enkele leestekens en wat voor een goed begrip dienstige uitleg:

**AAN DE GODIN EN MEESTERES; TER ERE VAN RUFIA
 MATERNA HEEFT EEN ALTAAR EN
 EEN [heilig] STUK BOS GEWIJD
 MUCRONIA MARCIA,
 WAAR ZIJ ALLE JAREN EEN PLECHTIGHEID
 HEEFT INGESTELD OP DE 17DE JULI
 (DE GEBOORTEDAG VAN HAAR DOCHTER MATERNA),
 OP DE ...^{DE} OKTOBER [sterfdag?] EN BIJ DE DODENHERDENKING [alg.
 Rom. gebruik]
 OP DE 20STE FEBRUARI VOOR RUFIVS SIMILIS,
 ZOWEL DE VADER ALS DE ZOON, EN
 VOOR RUFIA MATERNA, DE DOCHTER**

Niet dat hiermee nu alle raadsels zijn opgelost. De *ouderschap* van steen en tekst bijvoorbeeld is moeilijk vast te stellen (1^e-3^e eeuw?). Over het verband met de oudst bekende Millingse *kerk*, uit Willibrords dagen, kan alleen worden gegist, zolang er geen afdoend onderzoek onder de kerk mogelijk is. Dat er in de dagen van Mucronia, Rufia en de beide mannelijke Rufii in Millingen al zoiets was als een (kleine) *nederzetting*, wordt door oudere en recente vondsten wel steeds waarschijnlijker, maar zal toch nader moeten worden onderzocht. De vraag is hier, wie zijn/haar schouders zet onder een SOMO, een Stichting tot Onderzoek van Millingens Oudheid? Mij lijkt, in alle bescheidenheid, zo'n vorm van ideële en praktische samenwerking de aangewezen weg. En liefst: zo vlug het kan! Er is, naast mijzelf, inmiddels al één andere dorpsgenoot die hiervoor voelt. Melden kunt u zich via de redactie.

Gegraveerde weergave van de tekst,
 zoals die in de tijd vóór de fotografie werd
 gepubliceerd door het Rijksmuseum van
 Oudheden in Leiden.

Kopie van de wijsteen in juli van dit jaar, op een wel heel kwetsbare (gelukkig tijdelijke!) plek. Foto Peter Hendriks. - Voor een eerdere opstelling zie Millings Jaarboek 2010, blz. 172.